

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Головного управління
Держпродспоживслужби в
Чернівецькій області

від 03.08.2024 року № 609-02

**ПРОГРАМА
БОРОТЬБИ З САЖКОВИМИ ХВОРОБАМИ
ЗЕРНОВИХ КОЛОСОВИХ КУЛЬТУР В
ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2024-2028 РОКИ**

ПАСПОРТ

Програми боротьби з сажковими хворобами зернових колосових культур в Чернівецькій області на 2024-2028 роки

- 1. Ініціатор розроблення Програми:** Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів.
- 2. Розробник Програми:** управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби в Чернівецькій області.
- 3. Термін реалізації Програми:** протягом 2024-2028 років.
- 4. Учасники Програми:** управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби в Чернівецькій області, ДУ «Чернівецька обласна фітосанітарна лабораторія», сільськогосподарські підприємства всіх форм власності.
- 5. Орієнтований обсяг фінансування Програми (тис. грн):** не потребує.
- 6. Очікувані результати виконання Програми:** забезпечення реалізації державної політики у сферах насінництва, захисту та карантину рослин; зменшення недобору врожаю від сажкових хвороб шляхом застосування комплексу ефективних технологій та методів боротьби, сприяння розвитку ринку насіння, що виробляється українськими суб'єктами насінництва.
- 7. Термін проведення звітності:** звіт про хід виконання Програми подається щорічно до 15 числа першого місяця наступного року за попередній рік, відповідно до поставлених мети та завдань.

1. Обґрунтування Програми

Агропромисловий комплекс є важливою стратегічною галуззю економіки області, який забезпечує продовольчу безпеку регіону та зайнятість сільського населення. Рілля в обробітку області складає 322,1 тис. га, з них: 309,9 тис. га займає посівна площа сільськогосподарських культур. У структурі посівних площ 18 % займають зернові колосові культури, з яких лише 51 % – в сільськогосподарських підприємствах.

Найважливішою зерною культурою України є пшениця, що займає перше місце за посівними площами та є головною продовольчою культурою країни.

Безпосередньо за рахунок продуктів переробки зерна (хліб, борошно, крупа) забезпечується близько 40% загальної калорійності харчування, майже 50% потреби в білках, 60% потреби у вуглеводах. Хліб є основним продуктом харчування в житті людини.

Зерно служить сировиною для деяких галузей харчової, комбікормової, хімічної, текстильної промисловості і є джерелом кормів для худоби і птиці. Зерно добре зберігається, а тому особливо придатне для створення державних резервів продовольства та кормів. Воно легко перевозиться на великі відстані, в зв'язку з чим широко використовується в якості привізного корму на птахофабриках і в тваринницьких комплексах.

Завдяки високому рівню механізації і низьким витратам живої праці виробництво зерна пшениці менше залежить від наявності трудових ресурсів, чим вигідно відрізняється від просапних культур.

Пшениця добре поєднується в сівозмінах з більшістю інших культур, а побічна продукція (солома) широко використовується як корм, підстилка і важливе джерело гумусу.

Серед багатьох чинників, що негативно впливають на реалізацію генетичного потенціалу врожайності пшениці, істотну роль відіграють хвороби, спричинені сажковими грибами. З літературних джерел відомо, що сажкові гриби налічують близько 1200 видів. Усі вони є паразитами квіткових рослин і уражують понад 4000 видів із 83 родин. Симптоми ураження рослин ними доволі різні. Серед видового складу сажкових хвороб, що присутні в Україні, відмічені такі як: тверда, летуча, стеблова та карликова сажки.

Тверда сажка (*Tilletia caries* Tul) – хвороба поширена в усіх районах вирощування зернових. Проявляється захворювання тільки на початку фази молочної стиглості. Уражений колос в цей період трохи сплющений, має інтенсивне зелене забарвлення з синюватим відтінком, колоски розпушені. Замість молочка при роздавлюванні уражених колосків, виділяється сіра рідина із запахом розсолу оселедців, через що тверду сажку ще називають смердючою. Найбільше твердою сажкою уражуються пізні посіви озимої пшениці та ранні ярої. Крім того, що замість зерна в колосках утворюється чорна спорова маса, захворювання часто є причиною зниження схожості та густоти посівів через загибель уражених рослин.

Карликова сажка (*Tilletia controversa* Kuehn) – поширена переважно в західних областях України. За зовнішніми ознаками хвороба дуже схожа з твердою сажкою, але відрізняється від неї біологічними та екологічними особливостями. Головним джерелом інфекції є заспорене насіння, ґрунт. Резерваторами інфекції можуть бути також дикі злаки. Уражені посіви практично не дають врожаю. У хворих рослин виявляються симптоми карликовості, вони дуже кущаться, утворюючи до 30 стебел і більше. Довжина таких стебел, як правило, в 2-4 рази менша, ніж у здорових рослин. Уражений колос щільніший, вкорочений, іноді не виходить з піхви верхнього листка, у деяких випадках на високому агрофоні спостерігається галуження колоса.

Стеблова сажка (*Urocystis tritici* Koern) проявляється на стеблах, піхвах листків і колосових лусках у вигляді продовгуватих, випуклих смуг, під епідермісом яких формуються спровмістилища патогена. Стебла і листки уражених рослин скручуються, утворюючи спіралі та петлі. Інфіковані рослини відстають у рості і, як правило, не формують колос, а якщо він і утворюється, то недорозвинутий, zdeформований, пустозерний. У польових умовах стеблова сажка в посівах пшениці проявляється в більшості випадків у вигляді окремих вогнищ. Джерелом інфекції є заспорене насіння і ґрунт (не більше одного року).

Летюча сажка на ячмені – *Ustilago nuda* Kell et Sw., на пшениці – *U. Tritici* (Pers.), на житі – *U. vavilovi* Jacz. Поширена в усіх зонах вирощування пшениці, ячменю, жита. Особливо великої шкоди завдає посівам ячменю. Уражені рослини не утворюють зерна, надземна маса їх на 30-40% менша, ніж здорових. Є і приховані втрати: деякі рослини видужують, але якість і кількість врожаю знижуються, підвищується сприйнятливість до інших хвороб. Хвороба виявляється під час викалошування. При цьому в пшениці та ячмені майже всі частини колоса, крім стрижнів, перетворюються в рихлу чорну спорову масу ще до виходу з піхви листка. Уражений колос виходить з піхви спочатку вкритий тонкою прозорою оболонкою, крізь яку добре видно чорну масу теліоспор. Потім оболонка руйнується і теліоспори розпорошуються. На житі летюча сажка виявляється головним чином на нижній частині колоса, де утворюється рихла чорна спорова маса, яка погано розпорошується. Верхня частина колоса зовні зберігає вигляд здорового, але не утворює зерна. Аналогічні симптоми дуже рідко можна спостерігати і на пшениці та ячмені.

Індійська сажка (*Tilletia indica* Mirta) – збудник хвороби уражує пшеницю, тритикале, жито. Близько 70 країн світу, і Україна в тому числі, вводять карантинні обмеження на ввезення пшениці з країн, в яких була знайдена індійська сажка. Шкодочинність хвороби полягає у зниженні продуктивності заражених рослин на 10-30%. При сильному пошкодженні насіння погіршується товарні, хлібопекарські, біохімічні якості зерна (борошно темніє, зерно має характерний запах гнилої риби, зменшується вміст лізину, цукру, крохмалю, тіаміну та інших речовин). Хвороба належить до захворювань, що важко викорінюється. Спори гриба зберігаються у ґрунті тривалий час (2-4 роки і більше). У зв'язку з цим введено обмеження при експорті з інших континентів. В даний час ця хвороба поширена в країнах Азії,

Афганістані, Іраку, Непалі, Пакистані, а також в США та Мексиці. В Україні вона відсутня.

Враховуючи те, що наявність на посівах пшениці сажкових захворювань не залежить від природно-кліматичних умов внаслідок біологічних особливостей збудників, боротьба з цими небезпечними хворобами потребує особливої уваги та спеціальних заходів.

2. Мета та завдання Програми

Основною метою Програми є впровадження комплексу ефективних заходів по виявленню та боротьбі з сажковими хворобами зернових колосових культур, що спричиняють недобір врожаю культури та погіршують його якість. Програма може використовуватись суб'єктами усіх форм власності і господарювання у тому числі у сфері насінництва, які займаються виробництвом, заготівлею, обробкою, розмноженням, зберіганням, реалізацією і використанням насіння на території Чернівецької області.

Основними завданнями Програми є:

- привернути увагу сільськогосподарських виробників до проблем, пов'язаних з зараженістю посівів пшениці сажковими захворюваннями;

- забезпечити виконання та проведення заходів проти сажкових хвороб зернових культур підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, діяльність яких пов'язана з виробництвом, ввезенням, вивезенням, перевезенням, переробкою, зберіганням, реалізацією та використанням об'єкту регулювання;

- проведення роз'яснювальної роботи серед суб'єктів господарювання щодо методів обстежень на виявлення сажкових хвороб зернових культур та шляхів боротьби з ними

- привернути увагу керівників сільськогосподарських підприємств та фізичних осіб на необхідність використання для сівби сертифікованого та протруєного насіння.

3. Заходи виконання Програми

Запорукою належної реалізації Програми є організація ефективної роботи та узгодженість дій виконавців. Перелік заходів та відповідальні виконавці наведені в додатку.

4. Очікувані результати виконання Програми

В результаті реалізації Програми очікується:

- посилення контролю сільгосптоваровиробниками за якістю насінневого матеріалу, який висівається;

- обґрунтоване та ефективне використання протруйників та інших засобів захисту рослин;

- постійний контроль за посівами в процесі вегетації;

- значне зменшення пестицидного навантаження на оточуюче природне

середовище;

- загальне покращення фітосанітарного стану регіону в результаті локалізації вогнищ шкочочинних організмів, в т.ч. карантинних;
- підвищення обізнаності аграріїв щодо впровадження інноваційних технологій вирощування, захисту та зберігання зернових культур;
- значне зменшення втрат врожаю через вплив шкочочинних мікроорганізмів, і як наслідок зменшення фінансових втрат для аграріїв;
- забезпечення агропродовольчого ринку якісним та безпечним продовольчим та фуражним зерном;
- підвищення експортного потенціалу Чернівецької області.

**Начальник
Головного управління
Держпродспоживслужби
в Чернівецькій області**

Аліна ГАЄВСЬКА

**В.о. начальника управління
фітосанітарної безпеки
Головного управління
Держпродспоживслужби
в Чернівецькій області**

Тарас МАЦЬКІВ

**В.о. директора
ДУ «Чернівецька обласна
фітосанітарна лабораторія»**

Людмила РУСНАК

Додаток до Програми боротьби
з сажковими хворобами зернових
колосових культур в Чернівецькій області
на 2024-2028 роки

Заходи виконання Програми боротьби з сажковими хворобами зернових
колосових культур в Чернівецькій області на 2024-2028 роки

Заходи	Термін виконання	Відповідальні виконавці
Агротехнічні заходи боротьби: <ul style="list-style-type: none">• якісний післязбиральний і основний обробіток ґрунту, що забезпечить своєчасне знищення падалиці, рослинних решток й бур'янів;• дотримання сівозміни та просторової ізоляції не менш 0,5 км;• збалансоване внесення органічних і мінеральних добрив; ретельне очищення посівного матеріалу;• посів якісним, сертифікованим насінням;• знезараження тари, сівалок та іншого обладнання;• дотримання технології вирощування культури	Щорічно	Сільськогосподарські підприємства всіх форм власності
Інформування через сигналізаційні повідомлення сільгоспвиробників та органів місцевого самоврядування про необхідність протруювання насінневого матеріалу	Щорічно, перед посівом ярих та озимих зернових колосових	Управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби в Чернівецькій області
Проведення лабораторної експертизи з метою визначення видового складу наявної інфекції	Щорічно, перед протруєнням насіння ярих та озимих зернових колосових	ДУ «Чернівецька обласна фітосанітарна лабораторія», сільськогосподарські підприємства всіх форм власності

<p>Обов'язкове протруювання насіння препаратами, включеними до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, який розміщений на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (посилання - http://surl.li/iiada)</p>	<p>Щорічно, перед посівом ярих та озимих зернових колосових</p>	<p>Сільськогосподарські підприємства всіх форм власності</p>
<p>Контроль за використанням для сівби протруєного насіння</p>	<p>Щорічно</p>	<p>Управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби в Чернівецькій області</p>
<p>Фітосанітарний моніторинг посівів</p>	<p>Щорічно, в період вегетації</p>	<p>Сільськогосподарські підприємства всіх форм власності, управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби в Чернівецькій області</p>
<p>Лабораторний аналіз з використанням сучасних методик у разі підозри ураження посівів сажковими хворобами</p>	<p>Щорічно, в період вегетації</p>	<p>ДУ «Чернівецька обласна фітосанітарна лабораторія»</p>
<p>Подання про запровадження карантинного режиму в разі виявлення ураження посівів індійською сажкою (<i>Tilletia indica</i> Mirta)</p>	<p>Протягом доби з моменту виявлення карантинного організму</p>	<p>Управління фітосанітарної безпеки Головного управління Держпродспоживслужби в Чернівецькій області</p>